

EĞİTİMİN YASAL TEMELLERİ

Prof. Dr. Mahmut ÂDEM*

Eğitim hakkı, temel insan haklarından biridir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının eğitimi, Anayasa güvencesi altındadır (Mad. 42). Öyleyse eğitimin anayasal ve yasal temellerinin açık seçik olarak bilinmesi çok önemlidir. Bu nedenle önce, Türkiye'nin de üyesi bulunduğu uluslararası kuruluşların bildirimlerinde, kimi ülkelerin anayasalarında ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasaları ve yasalarından eğitim hakkı aynen alınacak, sonra da bunların ortak yanları ve ülkemizdeki gerçekleştirmeler incelenecektir.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İNSAN HAKLARI EVRENSEL BİLDİRİSİ (10.12.1948)

Herkes; vicdan, din ve düşünce özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, din ya da kanaat değiştirme özgürlüğünü, dinini ya da kanaatini tek başına ya da topluca ve açık olarak ya da özel olarak öğrenme, uygulama ve açıkça belirtme özgürlüğüne sahip olmayı gerektirir (Mad. 18).

Herkesin eğitim hakkı vardır. Eğitim, hiç olmazsa temel eğitim evrelerinde parasızdır. Temel eğitim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitimden herkes yararlanabilmelidir. Yükseköğretim, yeteneklerine göre herkese açık olmalıdır (Mad. 26).

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇOCUK HAKLARI BİLDİRİSİ (20.10.1959)

Bedensel, zihinsel ya da toplumsal bakımdan güçlüğü bulunan çocuğa özel durumunun gerektirdiği özel sağaltım, öğretim, eğitim ve özen sağlanacaktır (Mad. 51).

Hiç olmazsa, temel eğitim düzeyinde parasız ve zorunlu bir eğitim görme çocuğun hakkıdır. Genel kültürünü artırmak, yeteneklerini, bireysel muhakeme kabiliyetlerini, ahlâki ve

* Eğitim Yönetimi ve Planlaması Bölümü Öğretim Üyesi.

toplumsal sorumluluk duygusunu geliştirmek ve toplumun yararlı bir üyesi olmak için çocuğa, eşitlik koşullarına göre bir öğretim sağlanacaktır. Eğitimde; ona rehberlik eden sorumlulara yol gösterecek ilke, çocuğun yararlarının en iyi şekilde gösterilmesidir; bu sorumluluk ilkönce anne ve babanıdır.

Eğitimi gibi aynı amaçla, çocuğa oyun oynaması ve eğlenmesi için tam fırsat verilecektir. Çocuğun, bu hakkını tam kullanmasını sağlamak için toplum ve kamu yetkeleri çalışacaklardır (Mad. 7).

Çocuk savsaklanma ve zulüm ve sömürünün her çeşidine karşı korunacaktır, hiçbir şekilde ticaret konusu olamaz. Çocuk asgari belli biryaştan önce, herhangi bir işte çalıştırılmaz. Hiçbir halde sağlığına ve eğitimine zarar verecek ya da fiziksel, zihinsel, törel (ahlaki) gelişimini durdurecek herhangi bir uğraşı ya da işte çalıştırılmaz (Mad. 9).

1947 İTALYAN ANAYASASI

Sanat ve bilimlerin eğitimleri serbesttir. Devlet eğitim ve öğretim hakkında genel kuralları tespit eder ve her çeşit ve derecede devlet okulları açar. Özel kuruluşlar ve fertlerin -devlete herhangi bir külfet yüklememek koşuluyla- okul ve eğitim kurumları açma hakları vardır.

Kanun, devletin olmayan ve eşitlik isteyen okulların görev ve yükümlülüklerini tespit ederken, onlara tam bir özgürlük ve öğrencilere de-devlet okullarındaki öğrencilere tanınan -aynı eğitim hizmetini sağlamakla yükümlüdür.

Okulların çeşitli tür ve düzeylerine kabul edilmek ya da bu tür ve düzeylerdeki eğitim sonunda bir mesleği icra etmeye yeterlik kazanmak için bir devlet sınavı geçirmek şarttır (Mad. 33).

İlköğrenim, en az sekiz yıl süreyle zorunlu ve parasızdır. Yetenekli ve çalışkan öğrencilerin -olanaklardan yoksun bulunsalar bile- öğretimin en yüksek derecelerine ulaşmak hakları vardır. Devlet bu hakkı, yarışma ile verilecek eğitim bursları, ailelere yapılacak yardımlar ve diğer önlemlerle olanaklı kılar (Mad. 34).

1949 FEDERAL ALMANYA CUMHURİYETİ ANAYASASI

Eğitim, bütünüyle devletin gözetimi altındadır.

Çocukların din dersine katılıp katılmayacaklarına karar vermek, çocukların eğitimi ile yükümlü kimselerin hakkıdır.

Din dersi, laik okullar dışındaki resmi okullarda zorunludur.

Din dersi, devletin denetim hakkına zarar gelmeyecek şekilde, kilisenin temel ilkelerde anlaşılması koşuluyla verilir. Hiçbir öğretmen isteği dışında din dersi vermeye zorlanamaz.

Özel okullar açma hakkı, güvence altına alınmıştır. Resmi okulların yerine geçmek üzere özel okullar, devletin izniyle kururlar ve eyalet yasalarına tâbidirler. Eğitim; örgüt ve öğretici kadronun bilimsel yeterliliği bakımından resmi okullardan geri olmadıkça ve öğrencilerine, ana ve babalarının mali durumlarına göre farklı işlem yapılmadıkça, özel okul açılmasına izin verilir. Öğretmenlerin ekonomik ve hukuki durumlarının yeter derece de güvence altına alınmamış olunması durumunda da izin verilemez.

Özel bir ilkokul açılmasına, ancak eğitim idaresince bunda özel bir eğitimsel yarar bulunduğunun kabul edilmesi ya da çocukları eğitmekle yükümlü olanların isteği üzerine; o belediye sınırları içinde dini bölge okulu ya da resmi laik devlet okulu bulunmaması durumunda izin verilebilir (Mad. 7).

1958 FRANSIZ ANAYASASI

Fransa; bölünmez laik, demokratik ve toplumsal bir cumhuriyettir. Fransa; köken, ırk ve din ayrımı gözetmeksizin tüm yurttaşların kanun önünde eşitliğini sağlar (Mad. 2).

Devlet, çocuk ve ergene öğrenim, mesleki eğitim ve kültür olanaklarını eşit olarak sağlar. Kamusal eğitim ve öğretimin her derecede laik olarak örgütlenmesi devletin görevidir.

1924 TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASI (24.4.1924)

Türk Devleti; cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, laik ve devrimcidir (Mad. 2).¹

Hükümetin nezaret ve murakabesi (gözetim ve denetimi) altında ve kanun dairesinde her türlü tedrisat (öğretim) serbesttir (Mad. 80).

İptidai tahsil (ilköğrenim) bütün Türkler için mecburi, Devlet mekteplerinde parasızdır (Mad. 87).

Bilindiği gibi 1924 ve 1961 T.C. Anayasaları yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak hem 9.7.1961 tarih ve 334 sayılı T.C. Anayasasının 153. maddesine, hem de halen yürürlükte bulunan 9.11.1982 tarih ve 2709 sayılı T.C. Anayasasının 174. maddesine göre korunacak devrim kanunlarından ilki olan 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Öğretim Birliği (Tev-

¹ Anayasaya bu ekleme, 5.2.1937 tarih ve 3115 sayılı Kanunla yapılmıştır.

hid-i Tedrisat) Yasası kabulünden 65 yıl sonra bugün yürürlüktedir. Siyasal iktidarın demokratik yoldan değiştiği 1950'lerden, özellikle 1980 yılından beri giderek artan dozlarda laik eğitimden ödün verilmesi üzerine güncelliği artan bu yasanın konu ile ilgili maddelerinin buraya ay-nen alınması yararlı görülmüştür.

Türkiye dahilindeki bütün müessesası ilmiye ve tedri-siye Maarif Vekâletine merbuttur (Mad. 1).

Şer'îye ve Evkaf Vekâleti veyahut hususi vakıflar taraf-ından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler Maarif Vekaletine devir ve raptedilmiştir (Mad. 2).

Şer'îye ve Evkaf Vekâleti bütçesinde mekâtip ve medarise tahsis olunan mebalîğ Maarif bütçesine nakledilecektir (Mad. 3).

Maarif Vekâleti, yüksek diniyat mütehasısları yetiştiril-mek üzere Darülfünunda bir İlahiyat Fakültesi tesis ve ima-met ve hitabet gibi hidematı diniyenin ifası vazifesiyle mü-kellef memurların yetiştirilmesi için de ayrı mektepler küşat edecektir (Mad. 4).

Bu yasa ile; bütün okullar Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmış, din ile dünya işleri arasında ikiye bölünmüş bir eğitim düzeninden, medrese ve dini okullar kapatılarak laik eğitim düzenine geçilmiştir. Öğretim Bir-liği Yasasına göre, "Milli Eğitim Bakanlığı yüksek din uzmanları yeti-ş-tirmek üzere üniversitede bir İlahiyat Fakültesi ve imamlık ve hatiplik gibi din hizmetlerinin yerine getirilmesi ile görevli memurların yetişmesi için de, ayrı okullar açılacaktır".

Yasanın özüne ve sözüne göre İmam-Hatip Okullarının amacı, yalnız-ca din hizmetlerinin yerine getirilmesinde görevli memuru yani imamı ve hatibi yetiştirmektir. Bu nokta, yasanın gerekçesinde de böyle belir-lenmiştir:

Bir devletin irfan ve genel eğitim sisteminde milletin düşün ve duygu bakımından dirliğini sağlamak için öğretimin birleştirilmesi en doğru, en bilimsel ve çağdaş ve her yerde yararları ve iyilikleri görülmüş bir kuraldır. 1255 Gülhane Hatt-ı Hümayunundan sonra açılan Tanzimat-ı Hayriye dö-neminde yıkılmakta olan Osmanlı Saltanatı, öğretimi birleş-tirmeye başlamak istemişse de, bunu başaramamış ve tam ter-sine, bu yolda bir ikilik bile meydana gelmiştir. Bu ikilik eğitim ve öğretim birliği bakımından birçok zararlı sonuç doğurdu.

Bir millet bireyleri ancak bir eğitim görebilir. İki türlü eğitim bir ülkede, iki türlü insan yetiştirir. Bu ise, duygu ve düşün birliğini ve dayanışma amaçlarını bütünüyle yok eder.²

2 Bahriye Üçok. *Atatürk'ün İzinde Bir Arpa Boyu*. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım-evi, 1985), ss. 68-69.

1961 TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASI (9.7.1961)

Din eğitimi ve öğrenimi, ancak kişilerin kendi isteğine ve küçüklerin de kanuni temsilcilerinin isteğine bağlıdır (Mad. 19).

Halkın öğrenim ve eğitim ihtiyaçlarını sağlama, Devletin başta gelen ödevleri arasındadır.

İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için mecburi ve Devlet okullarında parasızdır.

Devlet, maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, en yüksek öğrenim derecelerine kadar çıkmalarını sağlama amacıyla burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar.

Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları, topluma yararlı kılacak tedbirleri alır (Mad. 50).

1982 TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASI (9.11.1982)

Din ve ahlâk eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanunî temsilcisinin talebine bağlıdır (Mad. 24).

Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz.

Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir.

Eğitim ve öğretim, Atatürk İlkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz.

Eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasaya borcunu ortadan kaldırmaz.

İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır.

Özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak, kanunla düzenlenir.

Devlet, maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başkayollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.

Eğitim ve öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim, araştırma ve inceleme ile ilgili faaliyetler yürütülür. Bu faaliyetler her ne suretle olursa olsun engellenemez.

Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tâbi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletlerarası andlaşma hükümleri saklıdır (Mad. 42).

SONUÇ

Yabancı ülke anayasalarından örnekler çoğaltılabilir. Buna ne gerek var! Hepsinin birleştiği başlıca ortak noktalar şöyle özetlenebilir:

1. Eğitimde herkese fırsat ve olanak eşitliği sağlanmalıdır, hiç olmazsa temel eğitim zorunludur ve devlet okullarında parasızdır. Devlet, durumları nedeniyle özel eğitime gereksinmesi olan görme, işitme, zihinsel ve ortopedik özürlüleri topluma yararlı kılacak önlemleri alır.

2. Eğitim laikdir.

3. Mesleki ve teknik öğretimden herkes yararlanabilmelidir.

4. Yükseköğretim yeteneklerine göre herkese açık olmalıdır. Üniversite özerktir.

Bu temel ilkeler, Türkiye'nin de üye olma özlemini duyduğu gelişmiş uyar ülkeler topluluğunda gerçekleştirilmiştir. Ülkemiz çağdaş eğitimin neresindedir? Bu yazıda; eğitimde fırsat ve olanak eşitliği konusu ele alınacaktır. Bu başlık altında; okulöncesi eğitim ve temeleğitim sorunları değerlendirilecek, diğer öğretim düzeyleri ayrıca ele alınacaktır.

EĞİTİMDE FIRSAT VE OLANAK EŞİTLİĞİ

I. Okulöncesi Eğitim

Anayasanın "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler" başlığını taşıyan Üçüncü Bölümünün 49. maddesi, çalışma hakkı ve ödevi konusuna ayrılmıştır:

Çalışma herkesin hakkı ve ödevidir.

Devlet çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları korumak, çalışmayı desteklemek ve işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam yaratmak için gerekli tedbirleri alır.

Günümüz ekonomik koşulları, köyden kente göçün giderek artması ve ülkemizin hızlı sanayileşmesi sonucu, bugün her zamankinden daha çok annenin çalışma zorunluluğu bulunmaktadır. 1923 yılında toplam nüfusun yaklaşık % 90'ı köylerde yaşarken, bugün nüfusumuzun % 55'i kentlerde (buna yeni ilçe yapılan kasabalar dahil değildir) yaşamaktadır. Ayrıca ülkemizin, son çeyrek yüzyıldır giderek sanayileşmesi çok önemli toplumsal-ekonomik bir değişmeyi beraberinde getirmektedir. Kentlerimiz, bu değişimin odak noktası olmaktadır. Ülkemizin günden güne daha çok bir sanayi toplumuna dönüşmesi, metropoliten bölgelerin giderek çoğalmasına, çalışan kadın nüfusun hızla artmasına neden olmaktadır. Ayrıca buna; geleneksel aile yapısındaki değişiklik, başka bir deyişle ailenin anne-baba ve çocuklardan oluşan bir çekirdek aileye dönüşmesi eklenince, okulöncesi eğitim sorununun, ülkemizde giderek büyük öncelikli eğitim sorunlarından biri olduğu kabul edilmektedir. 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununa göre okul öncesi eğitimin en önemli amaçları şunlardır:

1. Çocukların beden, zihin ve duygu gelişmesini ve iyi alışkanlıklar kazanmasını sağlamak,
2. Onları temel eğitime hazırlamak,
3. Şartları elverişsiz çevrelerden ve ailelerden gelen çocuklar için ortak bir yetişme ortamı yaratmak,
4. Çocukların Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarını sağlamaktır (Mad. 20).

Buna göre tüm çağ nüfusu çocuklar, okulöncesi eğitim ile doğrudan ilgilidir. Daha açık bir deyişle annesi olsun ya da olmasın, annesi çalışsın ya da çalışmasın, hatta annesi eğitimci olsun ya da olmasın her çocuğun bu eğitimden yararlanabilmesi için okulöncesi eğitimin toplumsal bir zorunluluk olarak yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Birçok araştırma; çocukların 0-6 yaşlarındaki yaşantılarının ileri yaşlardaki zihinsel, duygusal, toplumsal ve hedsensel gelişmelerini büyük ölçüde etkilediği konusunda birleşmektedir. Ayrıca okulöncesi eğitimin, çocukların yeteneklerinin geliştirilmesinde de çok önemli payı olduğu bilinmektedir.

Bu bağlamda toplumsal, ekonomik ve kültürel düzeyleri farklı ailelerde yetişen çocuklar arasındaki, eğitim farklılıklarını olabilediğince en az düzeye indirgemek, çocukların zihinsel, duygusal, fiziksel ve toplumsal gelişmelerine olumlu katkılarda bulunabilmek, yeteneklerinin gelişmesine yardım edebilmek ve onları ilkokula daha iyi hazırlamak için, okulöncesi eğitim kurumlarına, Türk Milli Eğitim Sistemi içinde ayrı bir ağırlık ve öncelik verilmesi zorunlu görülmektedir.

Cumhuriyet tarihinde annenin ve çocuğun korunmasıyla okulöncesi eğitim konusunda ilk yasal düzenleme 1961 Anayasası ile getirilmiştir. Buna göre:

1. Aile Türk toplumunun temelidir. Devlet ve diğer kamu tüzel kişileri; ailenin, ananın ve çocuğun korunması için gerekli önlemleri alır ve örgütünü kurar.

2. İktisadi ve sosyal hayat, adalet tam çalışma esasına ve herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlaması amacına göre düzenlenir (mad. 41).

3. ... Devlet çalışanların insanca yaşaması ve çalışma hayatının kararlılık içinde gelişmesi için sosyal, iktisadi ve mali tedbirlerle çalışanları korur (mad. 42).

4. Devlet herkesin beden ve ruh sağlığı içinde yaşayabilmesi vetibbî bakım görmesini sağlamakla görevlidir (mad. 49).

5. Halkın öğrenim ve eğitim ihtiyaçlarını sağlama devletin başta gelen görevlerindedir (mad. 50).

Bu konuda ikinci yasal gelişme, 27 Mayıs 1960 yönetimi Millî Birlik Komitesince kabul edilen 5 Ocak 1961 tarih ve 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununda benimsenmiştir. Buna göre:

1. Okulöncesi eğitim kurumları, isteğe bağlı ilköğretim kurumları arasında yer almıştır (mad. 6).

2. Okulöncesi eğitim kurumlarında henüz zorunlu öğrenim çağına gelmemiş olan çocukların eğitileceği, bu kurumların gerçek ve tüzel kişilerle, belediyeler, il özel idareleri ve Devletçe açılabilceği öngörülmüştür (mad. 13).

Okulöncesi eğitim konusunda üçüncü en önemli yasal düzenleme, 14.6.1973 tarih ve 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu ile yapılmıştır. Bu yasa ile okulöncesi eğitimin; Türk Millî Eğitim Sistemi içindeki yeri, kapsamı, amacı, temel ilkeleri ve kuruluş biçimi belirtilmiştir. Buna göre: Türk Millî Eğitim Sistemi, örgün ve yaygın eğitim olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Örgün eğitim ise okulöncesi eğitim, temel eğitim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarını kapsamaktadır (Mad. 18). Böylece okulöncesi eğitimin Türk Millî Eğitim Sistemindeki yeri belirlenmiştir. Ayrıca, okulöncesi eğitim, zorunlu ilköğrenim çağına gelmemiş çocukların eğitimini kapsamaktadır (Mad. 19). Aynı madde ile bu eğitimin isteğe bağlı olduğu belirtilmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi 20. madde okulöncesi eğitimin amaç ve görevlerini ayrıntılı olarak açıklamaktadır. Okulöncesi eğitimin kuruluşu ile ilgili hükümler ise 21. maddede yer almaktadır. Bu madde ile okulöncesi eğitim kurum-

larının bağımsız anaokulları, temel eğitim kurumlarının birinci devresine bağlı anasınıfları halinde ya da ilgili diğer öğretim kurumlarına bağlı uygulama sınıfları olarak kurulabileceği belirtilmektedir. Aynı maddeye göre, okulöncesi eğitim kurumlarının nerelerde ve hangi önceliklere göre açılacağı Milli Eğitim Bakanlığınca düzenlenir. Ayrıca İş Kanununa tabi işyerlerinin hangi koşullarda okulöncesi eğitim kurumları açmaları gerektiği Milli Eğitim ve Çalışma Bakanlıkları tarafından birlikte düzenlenecek bir tüzükte gösterileceği hükme bağlanmıştır.

15.5.1957 tarih ve 6972 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki Kanunda, okulöncesi eğitim çağındaki çocukları da kapsayan tüm korunmaya muhtaç çocuklar tanımlanmış ve reşit oluncaya kadar bu çocukların yetiştirilebilmeleri ve bir meslek sahibi olmaları yasal olarak Devlete verilmiştir. Bu konu ile ilgili ikinci en önemli değişiklik, 27.5.1983 tarih ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile gerçekleştirilmiştir. Üçüncü önemli değişiklik, Bakanlıkların örgütsel yapısı konusunda yapılan son değişikliklerdir. Bu değişikliklerle Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığının adı Milli Eğitim, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının adı Sağlık Bakanlığı olurken, korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili görevler Başbakanlığa bağlanan Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğüne verilmiştir.

28.7.1967 tarih ve 1475 sayılı İş Kanununda gebe ve emzikli kadınların çalıştırılma koşulları, bu yasaya dayanarak kabul edilen ve 10.4.1987 tarih ve 19427 sayılı Resmi Gazetede yürürlüğe giren Gebe ve Emzikli Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Tüzük'te de aşağıdaki hükümler yer almıştır (Mad. 7):

Yaşları ve medenî halleri ne olursa olsun, 100-150 kadın işçi çalıştırılan işyerlerinde, bir yaşından küçük çocukların bırakılması ve bakılması ve emzikli kadınların çocuklarını emzirmeleri için işveren tarafından, çalışma yerlerinden ayrı ve işyerine en çok 250 metre uzaklıkta bir emzirme odasının kurulması zorunludur.

Yaşları ve medenî halleri ne olursa olsun, 150'den çok kadın işçi çalıştırılan işyerlerinde; 0-6 yaşındaki çocukların bırakılması ve bakılması, emzikli kadınların çocuklarını emzirmeleri için işveren tarafından, çalışma yerlerinden ayrı ve işyerine yakın bir yurdun kurulması zorunludur. Yurt, işyerine 250 metreden daha uzaksa, işveren, taşıt sağlamakla yükümlüdür.

İşverenler, ortaklaşa oda ve yurt kurabilecekleri gibi, oda ve yurt açma yükümlülüğünü, bu Tüzükte öngörülen nitelikleri taşıyan yurtlarla yapacakları anlaşmalarla da yerine getirebilirler.

Oda ve yurt açma yükümlülüğünün belirlenmesinde, işveren belediye ve mücavir alan sınırları içinde bulunan tüm işyerlerindeki kadın işçilerin toplam sayısı dikkate alınır.

Bilindiği gibi çağdaş hukuk düzenlerinde çocukların korunması; çocuğun da bir kişilik sahibi insan olarak sevgi ve şefkate gereksinmesi olduğu; çocuğun, toplumun bir üyesi olması ve Devletçe korunması düşüncesine dayanmaktadır.

Türkiye'nin de üyesi bulunduğu birçok uluslararası kuruluşların bildirimlerinde bu düşünce ile çocukların korunması belli ilkelere bağlanmıştır.

Çocuğun değerine ve eğitim hakkına ilişkin ilk önemli ilkeler 1924 yılında yayınlanan "Çocuk Hakları Bildirisinde" yer almıştır. Bu ilkeler şunlardır:

1. Çocuk hiçbir fark ve ayırım gözetilmeden tüm insan haklarına sahip olmalıdır.

2. Çocuğun, toplumsal güvenliğe, tıbbî hizmetlere ve sağlık bakımına hakkı vardır.

3. Çocuk; bedensel, zihinsel ve toplumsal yönlerden özgürlük ve onurla gelişecek biçimde korunmalıdır.

4. Bedensel, zihinsel ve toplumsal yönden özürülü olan çocuğa özel eğitim verilmelidir.

5. Tüm çocuklar, eğitim ve gelişme yönünden eşit haklara, olanaklara sahip olmalıdır.

6. Çocuk, her türlü ihmâl, zulüm ve özellikle erken bir yaşta işe alınması ile ilgili sömürüye karşı korunmalıdır.

7. Her çocuğun sevgi ve şefkate gereksinmesi vardır. Dernek ve yönetsel kuruluşlar, kimsesiz ve muhtaç çocuklara özel ilgi göstermekle yükümlüdürler.

Ayrıca ülkemizin de taraf olarak imzaladığı 1948 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde "analık ve çocukluk özel özen ve yardım hakkına sahiptir" (mad. 25) denilmiştir.

Gerek uluslararası bildirimlerde, gerekse Anayasa ve ilgili yasalarda bu denli önemli görülen okulöncesi eğitim konusunda çeyrek yüzyıl aşkın bir süredir kalkınmasını bir plan disiplini içinde gerçekleştirme çabası gösteren ülkemizde ne yapılmıştır?

Kalkınma Planlarında Okulöncesi Eğitim

1963-1967 yıllarını içine alan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, okulöncesi eğitime, anaokulları ya da anasınıflarına hiç yer verilmemiştir.

1968-1972 yıllarını kapsayan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında; okulöncesi eğitim 3-6 yaşlarındaki çocukların eğitimi olarak görülmüştür. Buna göre anılan eğitim, ancak anne eğitiminden yoksun çocukların eğitimi olarak ele alınacaktır. Bu dönemde okulöncesi eğitim hizmetleri, bağımsız anaokulları ve ilkokullara bağlı anasınıfları kurularak geliştirilecektir. Tüm Kız Meslek Liselerinde (o zamanki adıyla Kız Enstitüleri) öğretim programının ve okulöncesi eğitim hizmetlerinin geliştirilmesi amacıyla çocuk yuvaları açılması öngörülmüştür.

1973-1977 yıllarını içine alan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında; anne eğitiminden yoksun 3-6 yaşlarındaki çocukların eğitimi olarak ele alınan okulöncesi eğitim ile ilgili çalışmalar, kaynakların sınırlılığı nedeniyle yetersiz kalmıştır.

1979-1983 dönemini kapsayan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında; okulöncesi eğitim konusunda şöyle denilmektedir:

En çok kentleşmiş yörelerde başlamak üzere özellikle gecekondu ve işçi çocukları hedef alınarak geliştirilecek olan okulöncesi eğitimi, pilot uygulamaları ele alınacaktır. Okulöncesi eğitimi pilot uygulama sonuçlarına göre ve yapılacak yeni düzenlemelerle eğitim sisteminin rasyonel bir yapıya kavuşturulmasından sonra, sistemin bütünlüğü dikkate alınarak yaygınlaştırılacaktır. Sistemin geliştirilmesinde mevcut kapasitelerden yararlanılması esas olacaktır (s. 456)

1985-1989 dönemini içeren Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında; planlı döneme girildiği 1963 yılından beri ilk kez okul-öncesi eğitim için hedef belirlenmiştir. Ancak bu planda da, okulöncesi eğitimden yalnızca 5-6 yaş nüfus anlaşılmaktadır. Buna göre 5-6 yaş nüfusun okullaşma oranının Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı sonunda (1989 sonunda) % 10'a yükseltilmesi hedeflenmiştir. Yine ilk kez bu plan döneminde okulöncesi eğitim konusunda belirlenen hedefe ulaşılabilmesi için eğitim yatırımlarının % 6.1'i (yani 20 milyar TL), okulöncesi eğitim için ayrılmıştır.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hedeflerine göre 1988-1989 öğretim yılında 5-6 yaş nüfus sayısı 2 562 000 olacak, bunun da % 10'u (256 000) okullaştırılacaktır. Bugün okulöncesi eğitim gören öğrenci sayıları aşağıda verilmiştir.

Çizelge 1
Anaokulu ve Anasınıflarındaki Öğrenci Sayısı

<i>Anaokulu</i>		
Resmi —	Anaokulu (Bağımsız)	2 413
	Uygulamalı Anaokulu	8 316
Özel —	Türk Anaokulu	3 671
	Yabancı Anaokulu	—
	Azınlık Anaokulu	140
<i>Anasınıfı</i>		
Resmi —	İlkokulların bünyesinde	87 545
	Özel eğitim okulları bünyesinde	59
Özel —	Türk Anasınıfları	1 314
	Yabancı Anasınıfı	83
	Azınlık Anasınıfı	390
TOPLAM		103 931

Yalnızca resmi okul öğrencileri ile plan hedefi karşılaştırıldığında, gerçekleşme oranı; (100.746/256.000) % 39, özel okul öğrencileri de dahil edilirse, gerçekleşme oranı (103.931/ 256.000) % 40.6'dır. Okul-öncesi eğitiminin, günümüz ekonomik, toplumsal koşullarında yalnızca 5-6. yaş kümesi çocuklarla sınırlı tutulması ne denli geçerli olabilir. Bu eğitim türü için üzerinde durulması en önemli sorun, bu noktada düşümlenmektedir.

Okulöncesi Eğitimin Bugünkü Durumu

Anayasanın 49. maddesi, çalışan annelerin çocuklarına bakmayı, onları koruyup eğitmeyi Devletin görevi olarak kabul etmiştir. Bu görev, belli bir sistemle değil, dağınık hatta devlet kuruluşları yanında kimi gönüllü kuruluşlarca yerine getirilmektedir. Bu kuruluşlar şunlardır: Milli Eğitim, Sağlık, Çalışma ve Sosyal Güvenlik vb bakanlıklar, üniversiteler, belediyeler ve gönüllü kuruluşlar.

Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak çalışan okulöncesi eğitim birimleri olarak; Kız Teknik Öğretim, İlköğretim Genel Müdürlüğü ve Özel Eğitim Daire Başkanlığı sayılabilir. Bu birimlere bağlı olarak bağımsız anaokulları, ilkokullara bağlı anasınıfları, Kız Meslek Liseleri, Kız Sanat Okulları ve diğer kimi teknik okullar bünyesinde uygulama anaokulları bulunmaktadır.

Sağlık Bakanlığına bağlı olarak okulöncesi eğitim kurumları; kreş ve gündüz bakımevleri ile çocuk bakım yurtlarında bu hizmetler verilmektedir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı olarak da, okulöncesi eğitim kurumları hizmet vermektedir. 1475 sayılı İş Kanununa göre ha-

zırlanmış olan Gebe ve Emzikli Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Tüzük uyarınca kimi işyerlerinde "Emzirme Odaları ve Gündüz Bakımevleri" bulunmaktadır.

Üniversiteler de giderek okulöncesi eğitime daha çok ilgi duymaktadır. Bu bağlamda Hacettepe Üniversitesinde "Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü", Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesinde Anaokulu Öğretmenliği, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Öğretmenliği Bölümleri ile yine Aynı Fakültenin Kız Sanat Eğitimi Yüksekokulu Anaokulu Öğretmenliği Programları bulunmaktadır. Ayrıca Ankara, Orta Doğu Teknik, İstanbul, Anadolu vb üniversitelere bağlı anaokulları bulunmaktadır. Boğaziçi Üniversitesinde bir "Okulöncesi Eğitim Merkezi" olup, bu merkez Üniversitenin Eğitim Bilimleri ve Psikoloji bölümleri için bir laboratuvar olarak da kullanılmaktadır.

Bunlara ek olarak Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme kurumuna bağlı gündüz bakımevleri, Belediyelere bağlı çocuk yuvaları okulöncesi eğitim hizmeti vermektedirler.

Ayrıca çoğunluğu büyük kentlerde bulunan özel anaokulu, kreş ve gündüz bakımevleri bulunmaktadır.

Bununla birlikte hem kamu kuruluşları hem özel ve tüzel kişilerce sunulan okulöncesi eğitim, bugünkü gereksinmeyi karşılamaktan çok uzak bulunmaktadır. İlkokulların bünyesinde henüz zorunlu öğrenim çağına girmemiş çocuklar için açılan anasınıflarında 1963-1964 öğretim yılında 1 445 öğrenci öğrenim görüyordu, 1982-1983 öğretim yılında bu sayı 55 859'a, 1985-1986 yılında da 85 737'ye yükselmiştir.

Ülkemizde okulöncesi eğitimin gelişmesinde, 23-26 Haziran 1981 tarihinde toplanan X. Milli Eğitim Şûrasında alınan kararların etkisi olduğu söylenebilir.

X. Milli Eğitim Şûrası kararlarında anasınıfının başlangıçta zorunlu olmayan ancak zamanla zorunlu kılınacak bir eğitim düzeyi olduğu benimsenmiştir. Buna göre 2002 yılına değin, 5 yaş nüfusun (o yıllardaki ilkokula başlama yaşı 6 kabul edilmekte idi) en az % 50'sinin okulöncesi eğitime kavuşturulması hedeflenmiştir. Ayrıca anasınıfı ve İlköğretim Okulu I. kademe öğretmenliği için Önlisans-Öğretmenlik Formasyonu bir dönem uygulama zorunluluğu öngörülmüştür.

X. Milli Eğitim Şûrasında alınan kararlar uyarınca hazırlanan ve 23.11.1981 tarih ve 2100 sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanmış olan plana göre okulöncesi eğitim öncelikleri şöyle belirlenmiştir:

1. Özellikle Türkçeyi yeterince doğru ve güzel konuşamayanların bulunduğu yerleşim birimlerine,
2. Hızlı sanayileşme sonucu işçilerin yoğun olduğu yerleşim birimlerine,
3. Gecekondu bölgelerine,
4. Kırsal yerleşim birimlerine,
5. Diğer yerleşim birimlerine (kasaba, ilçe, il).

Ancak okulöncesi eğitimde gerçekleştirilen gelişme, yukarıda açıklanan hedefler doğrultusunda değil tam tersine öncelikler 5,4,3,2,1 olarak olmuştur. Örneğin 1985-1986 öğretim yılında 3-6 yaş kümesi nüfusun okullaşma oranının, İzmir ilinde % 3.5 olmasına karşılık, Siirt ilinde aynı oran % 1.9 düzeyinde kalmıştır. Aynı yıl İzmir ilinde 3-6 yaş kümesi nüfusun kentte okullaşma oranının % 4.4 olmasına karşılık, köylerde % 0.3 olduğu, aynı oranların Siirt ilinde sırasıyla % 2.9 ve % 1.3 olduğu gözlenmektedir. Yine aynı öğretim yılında İzmir ilinde erkek nüfusun okullaşma oranı % 3.6, kız nüfusun okullaşma oranı % 3.4 olmasına karşılık, Siirt ilinde aynı oranlar sırasıyla % 3.2 ve % 2.6 olmuştur.

14.6.1973 tarih ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununa göre, hangi öğretim kademesinde olursa olsun, öğretmen adaylarının yüksek öğrenim görmeleri ... esas alınmıştır (mad. 43). 20.7.1982 tarih ve 41 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 28.3.1983 tarih ve 2809 sayılı Yükseköğretim Kurumları Teşkilâtı Hakkında 41 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun ile öğretmen yetiştirme kurumları üniversitelere verilmiştir. Buna göre okulöncesi eğitime öğretmen yetiştiren başlıca kurumlar şunlardır:

1. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi İstanbul Eğitim Yüksekokulu Anaokulu Öğretmenliği,
2. Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Anadokulu Öğretmenliği,
3. Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Öğretmenliği,
4. Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Kız Sanat Eğitimi Yüksekokulu Anaokulu Öğretmenliği,
5. Selçuk Üniversitesi Kız Sanat Eğitimi Yüksekokulu Anaokulu Öğretmenliği,

6. Selçuk Üniversitesi Kız Sanat Eğitimi Yüksekokulu Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Öğretmenliği,

7. Hacettepe Üniversitesi Ev Ekonomisi Yüksekokulu Çocuk Sağlığı ve Eğitimi.

Yukarda sayılan okulöncesi eğitime öğretmen yetiştiren kurumların 1988 yılı toplam kontenjanı 573'tür. Bu denli az öğretmen ile Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında 1988-1989 öğretim yılı için öngörülmesi olan 256.000 öğrenci hedefine ulaşılması mümkün görülmemektedir. Özellikle ortaöğretim kurumları için diplomalı işsiz öğretmen yetiştirilmesi yerine, daha çok okulöncesi eğitim öğretmeni yetiştirilmesi planlanamaz mı? Bu da, her şeyden önce ciddi ve uzmanlarla güçlendirilmiş bir eğitim planlaması ile gerçekleştirilebilir. Bugünkü planlama düzeni ile bu hedeflere ulaşılması kesinlikle mümkün görülmemektedir. Çünkü Milli Eğitim Bakanlığı, planlamaya inançlı olmadığından bu birimin başına bir lise felsefe öğretmeni getirmekte, bu alanda yetişmiş uzmanlardan da hiç yararlanmamaktadır.

Okulöncesi Eğitimin Sorunları

1. Okulöncesi eğitim, yeterince yaygın hale getirilememiştir ve mevcut hizmetlerin dağıtımı (bölgeler, köy-kent) da dengeli değildir. Özellikle özel eğitim açısından da hizmet çok yetersizdir.

2. Okulöncesi eğitim hizmetleri değişik bakanlıklara ve aynı bakanlık içinde değişik birimlere dağıtılmış olup, bu durum kurumlararası eşgüdümün sağlanmasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca denetleme yetersiz olup, gerekli geliştirici rehberlik de yapılamamaktadır.

3. Okulöncesi eğitimin yasal dayanakları bulunmakla beraber, gereksinmeye cevap verecek nitelikte genel bir yönetmelik yapılamamaktadır.

4. Okulöncesi eğitim kurumlarında çalışacak öğretmen, bakıcı ve diğer personelin standartları saptanmamıştır. Ayrıca personel yetiştirme ve istihdamı konusunda gerekli önlemler yeterince alınmamıştır.

5. Okulöncesi eğitimi çocuklarının özellik ve gereksinimleri dikkate alınarak hazırlanmış merkezi bir eğitim programı bulunmamaktadır.

6. Okulöncesi eğitimin amaç ve ilkelerine uygun olarak hazırlanmış araç-gerecin geliştirilmesine ve dağıtımına gereken önem verilmemiştir.

7. Okulöncesi eğitimin önemi konusunda anne-babaların aydınlatılması kitle iletişim araçlarıyla yeterince yapılmamaktadır.

8. Okulöncesi eğitim kurumlarının yaygınlaştırılması ve pekiştirilmesi için bütçeden belli bir kaynak ayrılmamaktadır.

9. Okulöncesi eğitim kurumlarının yaygınlaştırılması için yasalar ve kalkınma planlarında yer alan önlemler uygulanmamaktadır.

10. Özel ya da tüzel kişilerce okulöncesi kurumlarının açılmasını özendirici sistem geliştirilmemiştir.

11. 1475 sayılı İş Kanununun 81. maddesi gereğince çıkarılan tüzük, zük, çalışan işçi kadınlarının 0-6 yaş grubu çocuklarının bakım ve eğitimini işveren açısından zorunlu kılmaktadır. Ancak 657 sayılı Devlet Memurları Kanununa göre çalışan kadın personelin 0-6 yaş grubu çocuklarının bakım ve eğitimini (1982 Anayasasının çocukların eğitimi ve korunması ile ilgili emredici maddelerine karşın) İşveren durumundaki Devlet yüklenmemektedir.

II. Temel Eğitim

Kavram olarak "temel eğitim", son otuz yıldan beri kullanılmaktadır. Temel eğitimin pek çok tanımı yapılmıştır. Bir eğitimcimize göre temel eğitim, "her yurttaşın yaşamında karşılaşacağı bireysel ve toplumsal sorunları çözmede, toplumun değer ve düzgülerine (normlarına) uyum sağlamada, toplumun kurallarını uygulamada ve üretmen olmada temel yeterlikleri kazandıran bir eğitimidir".³

Bir başka eğitimci de temel eğitimi, "her vatandaşın sahip olması istenen asgari ve ortak bilgi, beceri ve davranışları ona kazandırmak amacı ile örgün eğitim sistemi içinde verilen eğitim" olarak tanımlamıştır.⁴

İlk tanıma göre temel eğitim hem örgün hem yaygın eğitim kurumlarında verilebilir. İkinci tanıma göre temel eğitim, örgün eğitimidir.

Kavramın algılama ve yorumlanması ne olursa olsun, temel eğitimden ilk kez, 14.6.1973 tarih ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda söz edilmiştir. Bu tarihe kadar temel eğitim denilince 5 yıllık ilk-

3 İbrahim Ethem Başaran. "Temel Eğitim Politikamız Ne Olmalıdır?", *Temel Eğitim ve Sorunları*. (Ankara: TED, 1981), s. 8.

4 Hüsnü Cila. "Temel Eğitim Politikamız Ne Olmalıdır?", *Temel Eğitim ve Sorunları*. (Ankara: TED, 1981), s. 52.

öğretim -7 -14 yaşlarındaki her yurttaş için zorunlu ve devlet okullarında parasızdır - düşünülüyordu. Türk Milli Eğitim Sistemi de, ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim olarak anlaşılıyordu. 1739 sayılı kanun ile Türk eğitim sistemi şöyle algılanmaya başlamıştır. Okulöncesi eğitim, temel eğitim (5 yıllık I. kademe ve 3 yıllık II. kademe), ortaöğretim (3 yıllık lise) ve yükseköğretim.

Öyleyse temel eğitim, başıca iki bölümde incelenebilir: İlköğretim (temel eğitim I. devre) ve temel eğitim II. devre.

İlköğretim

Genel olarak Türk eğitim sistemini, bu arada ilköğretimi geliştirme çabaları, oldukça eski yıllara değin gitmektedir. Bunlardan Cumhuriyet dönemindekilerle yetinilecek olursa, şöyle özetlenebilir.

O günleri çok değerli bir eğitimcimiz şöyle değerlendirmiştir:

Öte yandan halkın içinde bulunduğu ekonomik koşullar güç, ihtiyaçlar büyük, devlet gelirleri son derece sınırlıydı. Zorluklar bununla da bitmiyordu. Lozan Antlaşmasıyla kaldırılan kapitülasyonların ayrıcalıklı hükümlerine dayanan yabancı şirketlerin millileştirilmesi ve ağır Osmanlı borçlarının ödenmesi sorunu ile karşılaşıldı. Bu ödemelerin yarattığı sıkıntılar göğüslenmeye çalışılırken, dünya ölçüsünde uzun süren ekonomik bir bunalım patlak verdi. Onun arkasından İkinci Dünya Savaşı ve bu savaşın yarattığı darlıklar başgösterdi. Geleneksel yöntemlerle sürdürülen bir tarım ekonomisine dayalı, zayıf ekonomik bünyeyi bu sıkıntılardan koruyabilmek, aynı zamanda yoksulluktan ve gerilikten kurtarmak için büyük çaba harcandı. Siyasette, hukukta, ekonomide, eğitimde, kısacası her alanda hemen her şeye yeniden başlamak gerekiyordu.

Cumhuriyetin başlarında eğitim bakımından nerede bulunduğumuzu hatırlamakta yarar vardır. Halk arasında okur-yazar olanların sayısı yüzde 10'un altındadır. 1923-1924 yılı rakamlarına göre, sayısı 5 bini bulmayan ilkokullarda 342 bin kadar öğrenci okumaktadır. Bu ilkokulların birçoğu şehirlerde ve kasabalardadır. Anadolu köylerinin % 90'ı okulsuzdur....

Karşılaşılan görev eğitimi yaygınlaştırmaktı. Ama hangi tür eğitim? Bağnazlığın her türlüşünden ülkenin çok zarar gör-

5 Turhan Oğuzkan. "Günümüz Türkiye'sinde Ortaöğretime Genel Bir Bakış" *Bugünden Yarına Ortaöğretimimiz*. (Ankara: TED, 1984), ss. 5-6.

düğünü bilen, bu yüzden ilerlemeyi güçleştiren her türlü engeli kaldırmaya azimli Atatürk ve arkadaşlarına göre, din ile dünya işleri arasında ikiye bölünmüş bir eğitim tarzına son vermek gerekiyordu.⁵

Cumhuriyet döneminde eğitim alanında gerçekleştirilen ilk yasal düzenleme, 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunudur (Öğretim Birliği Yasası). Bu kanun, 7 maddelik çok kısa bir kanundur. Bu nedenle kanun gerekçesi ve maddeleri daha önce verilmiştir. Ama amacı ve içeriği ile Cumhuriyetin birinci yılında kabul edilmiş en önemli eğitim devrim kanunudur. Bu niteliği ile hem 9.7.1961 tarih ve 334 sayılı T.C. Anayasasının 153. maddesi, hem de 9.11.1982 tarih ve 2709 sayılı T.C. Anayasasının 174. maddesi ile korunacak devrim kanunları arasında hakettiği yeri almıştır⁶. Anayasanın "Devrim Kanunlarının Korunması" başlığı altında sayılan ilk kanun, Tevhid-i Tedrisat Kanunudur.

Bu kanun ile Türkiye, çağdaş toplumlardaki okullara benzer okullara kavuşmuştur. Böylece din temeline dayalı okullar kapatılmıştır. Bu en büyük eğitim reformu ile tüm eğitim kurumları Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. İlahiyat Fakültesi ve İmam-Hatip Okullarının ancak Milli Eğitim Bakanlığınca açılması öngörülmüştür. Bu kanun ile Sağlık ve Sosyal Yardım ve Milli Savunma Bakanlıklarına bağlı okullar Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. Ancak Milli Savunma Bakanlığına bağlı olup da Milli Eğitim Bakanlığına bağlanan okullar bir ay kadar sonra 22.4.1924 tarih ve 637 sayılı kanunla tekrar Milli Savunma Bakanlığına devredilmiştir.

Korunacak devrim kanunlarından eğitim ile ilgili olan ikinci kanun, 3 Ekim 1928 tarih ve 1353 sayılı Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanundur. Öğretim Birliği Yasasında olduğu gibi bu yasada da geriye dönüş mümkün değildir.

Türk Milli Eğitim Sistemine yön veren çok önemli kanunlardan biri de 22 Mart 1926 tarih ve 789 sayılı Maarif Teşkilâtına Dair Kanundur. Milli Eğitim ile ilgili kanunlar arasında en çok değişikliğe uğrayan kanunlardan biri olan bu kanunun, halen yürürlükte bulunan maddelerinden ilköğretim için önemli olanı 6. maddedir. Buna göre:

6 153. Maddede aynen şöyle denilmektedir:

Bu anayasanın hiçbir hükmü, Türk toplumunun çağdaş uygarlık seviyesine erişmesi ve Türkiye Cumhuriyetinin Laiklik niteliğini koruma amacını güden aşağıda gösterilen devrim kanunlarının, bu anayasanın halk oyu ile kabul edildiği tarihte yürürlükte bulunan hükümleri Anayasaya aykırı olduğu şeklinde anlaşılabilir ve yorumlanamaz.

İlkokullar Milli Eğitim Bakanlığının izni ile açılır. Bu okulların programlarının hazırlanması, denetlenmesi Milli Eğitim Bakanlığına aittir. İlkokul çağındaki çocuklar meslek okullarına giremezler. İlköğrenim çağını geçirmiş ve hiç öğrenim görmemiş çocukları çalıştıran kuruluşlar, bunlara ilköğrenimi vermeye mecburdur.

Ayrıca bu kanunla ilkokulların hangi bütçe ile ve nasıl açılacağı belirlenmiştir. Öte yandan o yıllarda her alanda olduğu gibi eğitim alanında da kararların araştırma ve incelemeye dayandırılmasına çok büyük ihtiyaç duyulmuştu. Hiç kuşkusuz bu nedenle, 1926 yılında Talim ve Terbiye kurulmuştur.

O yıllara değin kimi eğitim giderleri, il özel idareleri, belediyeler gibi kuruluşlarca finanse ediliyordu. 1927 yılında çıkarılan bir kanunla "Marif Vergisi" konularak ilköğretime yeni bir kaynak yaratılmıştır. İl Özel İdareleri ve Belediyelerce finanse edilen ilkokullar, ancak zengin büyük kentlerde gelişebiliyordu. Ödeme gücü düşük yörelerle ödeme gücü yüksek yöreler arasında bir çeşit eğitimde fırsat ve olanak eşitliğinin ilk adımı da o yıllarda atılmıştır. Böylece ilkokul öğretmenlerinin ayrıkları, İl Özel İdarelerinden genel bütçeye alınmıştır.

Ülkemizin yalnızca yönetici kadrosu değil, aydın çevreler, kentliler., köylüler, hemen her kesimde eğitime verilen önem günden güne daha iyi anlaşılmuştur. En başta Başöğretmen Atatürk olmak üzere toplumun tüm kesimleri eğitimi toplumun bir çağdaşlaşma aracı, kalkınmanın ön koşulu olarak görmüşlerdir.

Türk ekonomik yaşamında nasıl 1930'larda başlayan "devletçilik" bugün bu alanda büyük bir atılım olarak değerlendiriliyorsa, o yıllardaki Türk eğitimini geliştirme girişimleri de bugün büyük bir atılım olarak kabul edilmektedir.

Bir yandan ekonominin gereksinme duyduğu yönetici ve teknik kadro devletçe yetiştirilirken, öte yandan devlet fabrika ve işletmelerinde usta işçiler yetiştiriliyordu. Ayrıca Sümerbank gibi kimi kamu iktisadi kuruluşları da, kendi kadrolarını yetiştirmek amacıyla yurtiçi ve yurtdışı öğrenim kursları veriyorlardı.

Bu dönemde eğitim politikası, *çağdaşlaşma* çabaları ile özdeşleşmiştir. Eğitim, belirli önceliği olan bir kesimdir. Bireyin okur-yazar olmasının, üretimde verimliliğin ve kalkınmanın anahtarı olduğu varsayımından hareket edilerek eğitimin en başta gelen hedefi, kitle eğitimi olmuştur. Ulus Okulları (Millet Mektepleri), Eğitim Kursları, Köy Enstitüleri vb. bu politikanın meyveleridir. Atatürk'ün doğumunun 100.

Yıl dönümünde yeniden başlatılan okuma-yazma seferberliğinin temelinde ekonomik nedenler yatmaktadır. Çünkü nüfusun eğitimindeki değişimler, ekonomik yapıdaki değişimleri beraberinde getirmektedir. Eğitimdeki değişimlerin temelinde de, en başta ilköğretim gelmektedir.

Kalkınma süreci içindeki Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde çok önemli toplumsal ve ekonomik değişimler beklenmektedir. Bu değişimler arasında, çeşitli sanayilerin kurulması düşünülmektedir. Yeni teknolojik boyutlardaki sanayi de yalnız sermaye ve makine ile kurulmaz. Bu konuda en önemli olan, bu makineleri kullanacak olan nitelikli ve yüksek nitelikli insan gücünün yetiştirilmesidir. Bu da ancak örgün eğitimle gerçekleştirilebilir. Bu eğitimin de ön koşulu ilköğretimdir.

Özellikle ilköğretimde eğitim isteminin artmasına neden olan çok önemli bir gelişme de, ülkemiz nüfusunu artırmayı hedef alan 1930 tarih ve 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunudur. Bu kanunla belirlenen doğumu özendirme politikası, 1930'lardan sonra sağlık konularının giderek düzelmesi, ekonomik ve toplumsal alanda gönenç (refah) düzeyinin artması vb. nedenlerle 1927 yılında 13 648 000 olan nüfusumuz, 1985 yılında 50 664 000'e yükselmiştir. Bu 58 yıllık dönemde Türkiye nüfusu yıllık ortalama binde 22 oranında artmıştır. Ancak bu artış bir dönemden ötekine çok farklı olmuştur.

Çizelge 2
Türkiye Nüfusunun Yıllık Ortalama Artış Oranı
(Binde Olarak)

Yıllar	%
1927—1934	21
1935—1945	15
1945—1950	22
1950—1960	29
1960—1970	25
1970—1980	23
1980—1985	25

Kaynak: DİE. 1988 *Türkiye İstatistik Cep Yılığı*.

(Ankara: 1988), ss. 13—14.

Çocukların eğitimi konusunda çok önemli bir sorun da, çocukların bir işte çalıştırılmalarıdır. Umumi Hıfzısıhha Kanunu, bu konuya açıklık kazandıran ikinci yasal düzenlemedir.

Bu yasalardan birincisi, 10.9.1921 tarih ve 151 sayılı Ereğli Havzası Maden İşçilerinin Hukukuna Mütedair Kanundur. Bu kanun ile yeraltı madenlerinde en düşük çalışma yaşı 18 olarak kabul edilmiştir.

Umumi Hıfzısıhha Kanunu ile de en düşük çalışma yaşı 12 olarak belirlenmiştir. Bu kanun halen yürürlüktedir. Ancak bugün çok az ülkede 14 yaşından küçük çocukların sanayide çalışmasına izin verilmektedir. Özellikle sanayi, ticarethane ve madenler dışında kalan etkinlikler için çalışma yaş sınırının belirlenmemiş olması çocukların oldukça küçük yaşlarda çalıştırılmalarına yol açmaktadır. Bu da onların eğitimlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Oysa Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (OIT) 1919 tarih ve 5 nolu "Sanayide En Düşük Yaş Sözleşmesi"ni Türkiye henüz onaylamamıştır. Bu sözleşmede en düşük çalışma yaşı 14 olarak belirlenmiştir.

Umumi Hıfzısıhha Kanunu, çocukların gece saat 20.00'den sonra çalıştırılmayacaklarını da hükme bağlamıştır. Ayrıca 12-16 yaşlar arasındaki çocukların günde 8 saatten daha fazla çalıştırılmalarını da yasaklamıştır. Ancak uygulamada bu hükmün pek işlemediği anlaşılmaktadır. Çünkü Türkiye'de çalışan nüfusun önemli bir bölümünü 12-19 yaş kümesindeki çocuklar ve gençler oluşturmaktadır. 1980 yılı nüfus sayımına göre 12-14 yaş kümesindeki çocukların % 42'si (bunların da % 83'ü tarım kesiminde) ve 15-19 yaş kümesi nüfusun da % 60'ı (ki bunların da % 54'ü tarım kesiminde) çalışmaktadır. Böylece tarım kesiminde çalışan toplam işgücünün % 30'unu 12-19 yaş kümesi nüfus oluşturmaktadır.

1930'lu yıllarda nüfus artırma politikası izlenmesine karşılık, 1960'lı yıllara gelindiğinde bunun tam tersine ülkemizde çok hızlı artan nüfusun eğitim, istihdam, sosyal güvenlik vb çok önemli sorunları da birlikte getirdiği anlaşılınca; özellikle nüfus artışının kalkınma hızını olumsuz yönde etkileyen çok önemli bir etmen olması, nüfus artış hızını yavaşlatma politikası izlenmesine neden olmuştur. Bunun sonucu olarak 1965 tarih ve 557 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun kabul edilmiştir. Bu kanuna göre nüfus planlaması, bireylerin istedikleri anda ve istedikleri zaman çocuk sahibi olmaları anlamına gelmektedir.

Bir yandan izlenen nüfus politikası sonucu bebek ölümleri azalmış ve çocuk nüfusu hızla artmıştır. Öte yandan halkın eğitim istemi giderek artmıştır. Bu artan istemin karşılanmasında karşılaşılan kimi sorunlara çözüm yolları aranmıştır. Bu sorunlardan ilki, eğitim, en başta da ilk-öğretimde, en önemli darboğaz olan, bu hizmetten en az yararlanan kesimin kırsal kesim olmasıdır. Kırsal kesimde hem eğitim-öğretim kesiminde altyapı yetersizliği yani okul, işlik vb. yetersizlikler, hem de öğretmen eksikliği vardır. Öğretmen yetersizliği, özellikle kırsal kesimde en büyük darboğazı oluşturmaktadır. Bu nedenle daha Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren 1980'li yıllara kadar sürekli olarak çözüm yolları aranmış, ama bir türlü köklü bir çözüm bulunamamıştır.

14.12.1983 tarih (18.6.1984'teki değişiklikle birlikte) ve 179 sayılı (208 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile gerçekleştirilen değişiklikle birlikte) Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığının Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnameye göre:

İlköğretim Genel Müdürlüğü, okulöncesi anasınıfları ve anaokulları ile, ortaokullar ve diğer ilköğretim müesseselerinin eğitim ve öğretim ile ilgili bütün görev ve hizmetlerini yürütmekle görevlidir.

Ortaöğretim Genel Müdürlüğü, genel liseler, çok amaçlı liseler, Anadolu liseleri, fen liseleri ve aynı seviyede benzeri diğer okulların eğitim ve öğretim ile ilgili bütün görev ve hizmetlerini yürütmekle yükümlüdür.

Buna göre temel eğitim; 5 yıllık ilkokul ile birlikte 3 yıllık ortaokulu içine almaktadır. Bu düzenlemede 5 yıllık ilköğretimdeki okul türleri şunlardır: Resmî Okullar (% 99.6): İlkokullar (% 96.7), İlköğretim okulları (% 2.8), Yatılı İlköğretim Bölge Okulları, Sağırlar Okulu, Körler Okulu, Ağır İşitenler Okulu, ortopedik Özürlüler İlkokulu, Eğitilebilir Geri Zekâlılar İlkokulu, Özel Eğitim İlkokulları (% 0.5). Özel İlkokullar (% 0.4): Özel Türk İlkokulları, Özel Yabancı İlkokulları, Özel Azınlık İlkokulları.

Böylece Türkiye'deki tüm ilkokul öğrencilerinin % 99.6'sı resmî okullarda öğrenim görmekte, % 0.4'ü de özel okullarda öğrenim görmektedir. Bu kesimde öğrenim gören öğrencilerin % 52'sinin kentte, % 48'inin de köyde öğrenim gördüğü Çizelge 3'ten anlaşılmaktadır. Anı-

Çizelge 3
İlköğretim Okul Türlerine Göre Öğrenci Sayıları
(Kır-Kent ve Kız-Erkek Olarak)

Okul Türleri		Öğrenci Sayısı		
		Toplam	Erkek	Kız
Genel Toplam	Toplam	6 635 821	3 504 415	3 131 406
	Kent	3 451 034	1 817 679	1 633 355
	Kır	3 184 787	1 686 736	1 498 051
Resmî İlkokullar	Toplam	6 611 057	3 490 930	3 120 127
	Kent	3 426 270	1 804 194	1 622 076
	Kır	3 184 787	1 686 736	1 498 051
İlkokullar	Toplam	6 390 042	3 367 607	3 022 435
	Kent	3 283 997	1 722 999	1 560 998
	Kır	3 106 045	1 644 608	1 460 437
İlköğretim Okulları 1. Devre	Toplam	186 559	97 465	89 094
	Kent	112 950	59 211	53 739
	Kır	73 609	38 254	35 355
Yatılı İlköğretim Bölge Ok. 1. Devre	Toplam	29 362	22 565	6 797
	Kent	24 229	18 691	5 538
	Kır	5 133	3 874	1 259
Özel İlkokullar	Toplam	24 764	13 485	11 297
	Kent	24 764	13 485	11 297
	Kır	0	0	0

Kaynak: MECSB. *Millî Eğitim Gençlik ve Spor İstatistikleri: 1985—1986 Öğretim Yılı*. (Ankara: 1986).

lan öğretim düzeyindeki toplam öğrencilerin % 47'sini kızlar, % 53'ünü erkekler oluşturmaktadır. Bu oran ayrı ayrı kent ve köy için de böyledir.

Temel Eğitim II. Kademe (Ortaokul)

Başlıca ortaokul türleri de şunlardır:

I. Genel Ortaokullar: A. Resmi: Bağımsız Ortakokullar (gündüz ve akşam), İlköğretim II. Kademe, Genel Lise Bünyesindeki Ortaokullar, Anadolu Lisesi Bünyesindeki Ortaokullar, Öğretmen Lisesi Bünyesindeki Ortaokullar, Körler Okulu Orta Kısım, Ortopedik Özürlüler Okulu Orta Kısım. B. Özel: Özel Türk Ortaokulları, Yabancı Ortaokulları, Azınlık Ortaokulları.

II. Mesleki ve Teknik Ortaokullar: A. Resmi: Bağımsız Kız Sanat Ortaokulları, Kız Meslek Lisesi Bünyesindeki Ortaokullar, Anadolu Ticaret Lisesi Bünyesindeki Ortaokullar, Anadolu Ahçılık Meslek Lisesi Bünyesindeki Ortaokullar, İmam-Hatip Lisesi Bünyesindeki Ortaokullar, Anadolu Lisesi Bünyesindeki Ortaokullar, Sağırlar Orta Sanat, Körler Orta Sanat, Ortopedik Özürlüler Orta Sanat, Eğitilebilir Gerizekâhılar İş Okulu. B. Özel Mesleki Teknik Ortaokullar, Özel Türk Meslek Lisesi Bünyesindeki Ortaokullar.

Çizelge 4'te çeşitli ortaokullarda öğrenci ve öğretmen sayıları ile öğrencilerin köy-kent, kız-erkek dağılımı verilmiştir. Buna göre toplam ortaokul öğrencilerinin yalnızca % 1.2'si yatılı öğrenim görmektedir. Bu kesimdeki tüm öğrencilerin % 8.1'i İmam-Hatip Ortaokullarında öğrenim görmektedir. Ortaokul öğrencilerinin % 84'ü kentlerde, % 16'sı köylerde öğrenim görmektedir. Oysa 1985 nüfus sayımına göre ülke nüfusunun % 53'ü kentlerde, % 47'si köylerde oturmaktaydı. Bu oranlardan, ortaokul öğreniminde; kentli çocuklar, köylü çocuklara göre ortalama beş kat daha şanslı bulunmaktadır. Bu da, eğitimde kentli-köylü arasında çok önemli bir eşitsizlik bulunduğunu kanıtlamaktadır. Ortaokul öğrenimi gören kız öğrencilerin de % 88'i kentli, % 12'si köylüdür.

Öte yandan 1985-19986 öğretim yılında ortaokulda öğrenim gören tüm öğrencilerin % 66'sı erkek, % 34'ü kızdır. Kentte öğrenim gören öğrencilerin % 64'ünün erkek, % 36'sının kız olmasına karşılık, köylerde öğrenim gören toplam öğrencilerin % 74'ü erkek, % 26'sı kızdır. Bu oranlardan; ortaokul öğreniminde köylü-kentli, kız-erkek arasında çok büyük eşitsizlikler bulunduğunu açık seçik göstermektedir.

Çizelge 4

Ortaokul Türlerine Göre Öğrenci ve Öğretmen Sayıları ve Bazı Oranlar
(Kır-Kent, Kız-Erkek Olarak)

Okul Türü	Öğrenci Sayısı			Kadrolu Öğretmen Sayısı			Öğrenci Öğret.	
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız		
Genel Toplam	Topl.	1 854 871	1 215 868	639 003	42 378	28 724	13 654	43.8
	Kent	1 556 157	995 509	560 648	27 261	15 664	11 597	57.1
	Kır	298 714	220 359	78 355	15 117	13 060	2 057	19.8
Resmî Genel Orta Okullar	Topl.	1 635 194	1 064 811	569 383	41 780	28 484	13 296	39.1
	Kent	1 337 759	846 641	491 118	26 666	15 425	11 241	50.2
	Kır	297 435	219 170	78 265	15 114	13 069	2 055	19.7
Genel Orta Okullar	Topl.	1 673 723	1 087 877	585 846	42 231	28 654	13 577	39.6
	Kent	1 376 011	868 454	507 557	27 117	15 595	11 522	50.7
	Kır	297 712	219 423	78 289	15 114	13 059	2 055	19.7
Bağımsız Orta Okullar	Topl.	787 384	515 656	271 728	33 229	22 733	10 496	23.7
	Kent	602 062	376 313	225 749	20 825	11 854	89 71	28.9
	Kır	185 322	139 343	459 979	12 404	10 879	1 525	14.9
İlk öğr. Ok. 2. devre	Topl.	171 531	113 570	57 961	7 580	4 994	2 586	22.6
	Kent	138 903	82 359	46 544	5 028	2 933	2 095	27.6
	Kır	42 628	21 211	11 417	2 552	2 061	491	16.7
Yatılı İlköğ. Ok. 2. Devre	Topl.	22 619	19 345	2 274	892	698	194	25.4
	Kent	18 659	15 996	2 663	734	579	155	25.4
	Kır	3 960	3 349	611	158	119	39	25.1
Genel Lise Bün-yesindeki O. O.	Topl.	621 260	395 972	225 288	—	—	—	—
	Kent	559 845	353 823	206 022	—	—	—	—
	Kır	61 415	42 149	19 266	—	—	—	—
Anadolu Lise. bün-yesindeki O. O.	Topl.	23 751	15 276	8 475	—	—	—	—
	Kent	23 472	15 090	8 382	—	—	—	—
	Kır	279	186	93	—	—	—	—
Özet Orta Okullar	Topl.	38 529	22 066	16 463	451	170	281	85.4
	Kent	38 252	21 813	16 439	451	170	281	85.4
	Kır	277	253	24	0	0	0	85.4
Resmî Mesleki Teknik O. O.	Topl.	181 148	127 991	53 157	149	72	77	1216.0
	Kent	180 146	127 055	53 091	146	71	75	1216.0
	Kır	1 002	936	66	3	1	2	1216.0
İmam Hatip L. bünye. O. O.	Topl.	150 364	127 234	23 130	—	—	—	—
	Kent	149 394	126 298	23 096	—	—	—	—
	Kır	970	936	34	—	—	—	—
Kız Mes. Lis. Bün-yesindeki O. O.	Topl.	29 104	38	29 066	—	—	—	—
	Kent	29 104	38	29 066	—	—	—	—
	Kır	0	0	0	—	—	—	—
Öğretmen lisesi. Bün-yesindeki O. O.	Topl.	7 814	5 307	2 507	—	—	—	—
	Kent	3 943	2 375	1 568	—	—	—	—
	Kır	3 871	2 932	939	—	—	—	—

Kaynak: MEGSB. Milli Eğitim Gençlik ve Spor İstatistikleri: 1985 - 1986. (Ankara; 1986)
dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Çizelge 4'ten; özel ortaokullarda ortalama bir öğretmene 85 öğrenci, resmi ortaokullarda 44 öğrenci düştüğü anlaşılmaktadır. Öte yandan kentlerdeki ortaokullarda bir öğretmene ortalama 57 öğrenci düşerken, köylerde 20 öğrenciden daha az düşmektedir. Bu sonuçtan köy okullarında öğrencilerin daha iyi yetişebileceği biçiminde bir yorum yapılması doğru olmaz. Çünkü küçük yerleşim birimlerinde yeterli sayıda ve nitelikte dal (brans) öğretmeni bulunmadığından, boş geçen dersler ilkökul öğretmenlerince doldurulmaktadır.

Çizelge 5'e göre, ilkökul ve ortaokul toplam öğrencilerinin % 59'u kentli, % 41'i köylüdür. Sekiz yıllık temel eğitimde erkek öğrencilerin % 60'ı kentli, % 40'ı köylüdür. Kız öğrencilerin ise % 58'i kent, % 42'si köy kökenlidir.

Buna karşılık İzmir ilinde toplam temel eğitim öğrencilerinin 82'si kentli, % 18'i köylüdür. Bitlis ilinde 8 yıllık temel eğitimde köy-kent arasındaki fark yalnızca kız öğrenciler aleyhine olup, aynı oran erkek öğrenciler için eşittir (% 50, % 50). Bununla birlikte Bitlis ilinde toplam ortaokul öğrencilerinin % 95'i kentli, % 5'i köylüdür. Yine aynı ilimizde ortaokul öğrenimi gören erkek öğrencilerin % 94'ü kentli, % 6'sı köylü; kız öğrencilerin % 99'u kentli, % 1'i köylüdür.

Bu yüzdeler, eğitimde kız-erkek, köy-kent ve yörelerarası eşitsizlikleri açık seçik ortaya koymaktadır.

Çizelge 6, yörelerarası eşitsizliğe en güzel örnektir. Buna göre: 1985-1986 öğretim yılında 7-12 yaş kümesi nüfusun okullaşma oranı; İzmir ilinde % 88, Bitlis ilinde % 65, aynı oran her iki ilde de sırasıyla erkeklerde % 89 (İzmir), % 72 (Bitlis), kızlarda % 87 (İzmir), % 56 (Bitlis)'dir. Aynı yaş kümesi için köylerde okullaşma oranı, erkek nüfus için % 81 (İzmir), % 58 (Bitlis), kadın nüfus için % 78 (İzmir), % 44 (Bitlis)'tür.

Ortaokullarda okullaşma oranı her iki ilde de kentli erkek nüfus için % 84, kentli kız nüfus için İzmir'de % 72, Bitlis'te % 18'dir. İzmir ilinde 13-15 yaş kümesindeki köylü kızların % 53'ünün okullaşmasına karşılık, Bitlis ilinde aynı oran % 0.13'tür. 7-15 yaş kümesi için sekiz yıllık temel eğitim olarak alındığında İzmir ilindeki köylü kızların % 63'ünün okullaşmasına karşılık, Bitlis ilinde bu oran % 34'tür.

Çizelge 7'den, beş yıllık ilkökul çağ nüfusunun da 12-15 yaşlarının alınmasının uygun olacağı sonucuna varılmaktadır. Türk Milli Eğitim Sisteminde Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planına (1985-1989) değin,

Çizelge 5.

Türkiye, İzmir ve Bitlis'te İlköğretim ve Ortaokullarda Öğrenci Sayıları ve Bazı Oranlar (Kır-Kent, Kız-Erkek Olarak)

			Toplam (1)	Erkek (2)	%	Kız (3)	%
					2/1		3/1
T Ü R K İ Y E	Toplam İlköğretim	Toplam	6 634 121	3 504 439	53	3 131 382	47
		Kent	3 451 034	1 817 406	53	1 633 628	47
		b/a	52	52		52	
		Kır	3 184 787	1 687 033	53	1 497 754	47
			48	48		48	
	Toplam Ortaokullar	Toplam	1 854 871	1 215 868	66	639 003	34
		Kent	1 556 157	995 509	64	560 648	36
		%	84	82		88	
		Kır	298 714	220 359	74	78 354	76
		%	16	18		12	
		T					
	Toplam Temel Eğitim	Toplam	8 490 692	4 720 307	56	3 770 385	44
Kent		5 007 191	2 812 915	56	2 194 276	44	
%		59	60		58		
Kır		3 483 501	1 907 392	55	1 576 109	45	
İ Z M İ R	İzmir İlköğretim	Toplam	257 752	133 594	52	124 158	48
		Kent	205 975	106 916	52	99 059	48
		%	80	80	e	80	
		Kır	51 777	26 678	52	25 099	48
			20	20		20	
	İzmir Ortaokullar	Toplam	97 368	54 890	56	42 478	44
		Kent	84 385	47 781	57	36 604	43
		%	87	87		86	
		Kır	12 983	7 109	55	5 874	45
			13	13		14	
	İzmir Temel Eğitim	Toplam	355 120	188 484	53	166 636	47
		Kent	290 360	154 697	53	135 663	47
%		82	82		81		
Kır		64 760	33 787	52	30 973	48	
		18	18				
B İ T L İ S	Bitlis İlköğretim	Toplam	38 583	22 991	60	15 592	40
		Kent	15 361	92 83	60	6 078	40
		%	40	40		39	
		Kır	23 222	13 708	59	9 514	41
			60	60		61	
	Bitlis Ortaokullar	Toplam	5 862	5 042	86	820	14
		Kent	5 543	4 732	85	811	15
		%	95	94		99	
		Kır	319	310	97	9	3
			5	6		1	
	Bitlis Temel Eğitim	Toplam	44 445	28 033	63	16 412	37
		Kent	20 904	14 015	67	6 889	33
%		47	50		42		
Kır		23 541	14 018	60	95 23	40	
		53	50		58		

Kaynak: MEGSB, *Milli Eğitim Gençlik ve Spor İstatistikleri*; 1985—1986 (Ankara: 1986) ve DİE, 1985 Genel Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre İzmir ve Bitlis illeri istatistikleri, (Ankara: 1987)'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Çizelge 6
İzmir ve Bitlis İllerinde Nüfus, Öğrenci Sayıları ve Okullaşma Oranları
(Kır-Kent, Kız-Erkek Olarak)

İZMİR							
Yaş Kümesi ve Okullaşma Oranı		Nüfus			Öğrenci Sayısı		
		Toplam	Kent	Kır	Toplam	Kent	Kır
İlköğretim 7-12 Yaş	T	293721	228 645	65 076	257 752	205 975	51 777
	E	150 405	117 532	32873	133 594	106 915	26 678
	K	143 316	111 113	32 203	124 158	99 059	25 099
% Okullaşma Oranı		87.7	90.0	79.6			
		88.7	91.0	81.2			
		86.7	89.1	77.9			
Ortaokul 13-15 Yaş	T	141 596	107 616	33 980	97 368	84 385	12 983
	E	73 444	56 843	16 601	54 890	47 781	7 109
	K	68 152	50 773	17 379	42 478	36 604	5 874
% Okullaşma Oranı		68.8	78.4	38.2			
		74.7	84.1	42.8			
		62.3	72.1	33.8			
Temel eğitim 7-15 yaş	T	435 317	336 261	99 056	355 120	290 360	64 760
	E	223 849	174 375	49 474	188 484	154 697	33 787
	K	211 468	161 886	49 582	166 636	135 663	30 973
Okullaşma Oranı %		81.6	86.3	65.4			
		84.2	88.7	68.3			
		78.8	83.8	62.5			
BİTLİS							
İlköğretim 7-12 Yaş	T	59 649	14 555	45 094	38 583	15 361	23 222
	E	32 006	8 482	23524	22 991	9 283	13 708
	K	27 643	6 073	21 570	15 592	6 078	9 514
Okullaşma Oranı %		64.7	105.5	51.5			
		71.8	109.4	58.3			
		56.4	100.1	44.1			
Ortaokul 13-15 yaş	T	24 161	10 099	14 062	5 862	5 543	319
	E	12925	6 621	7 304	5 042	4 732	310
	K	11 236	4 478	6 758	820	811	9
Okullaşma Oranı %		24.3	54.9	2.3			
		39.0	84.2	4.2			
		7.3	18.1	0.13			
Temel eğitim 7-15 yaş	T	83 810	24 654	59 156	44 445	20 904	23 541
	E	44931	14 103	30828	28 033	14 015	14 018
	K	38 879	10 551	28 328	16 412	6 889	9 523
Okullaşma Oranı %		53.0	84.8	39.8			
		62.4	99.4	45.5			
		42.2	65.3	33.6			

- Kaynak! 1. DİE. 1985 Genel Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre İzmir İli İstatistikleri. (Ankara: 1987),
2. DİE. 1985 Genel Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre Bitlis İli İstatistikleri. (Ankara: 1987),
3. MEGSB. Milli Eğitim Gençlik ve Spor İstatistikleri: 1985-1986. (Ankara: 1986)' dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Çizelge 7. Tek Yaşlara Göre Nüfus, Öğrenci Sayısı ve Okullaşma Oranları (İzmir ve Bitlis Örneğinde).

Nüfus Öğrenci Sayısı	Doğum Tarihleri ve Yaşlar											
	Toplam	1979	1978	1977	1976	1975	1974	1973	1972	1971	1970	
		-6-	-7-	-8-	-9-	-10-	-11-	-12-	-13-	-14-	-15-	
Öğrenci Sayısı (Türkiye)	8.295.435	1.022.598	1.218.990	1.272.733	1.167.902	1.103.642	890.136	700.234	543.951	249.335	125.924	
Nüfus (İzmir)	475.375	40.058	51.704	50.282	51.181	48.804	46171.	45.579	47.338	46.335	47.923	
Öğrenci Sayısı (İzmir)	347.969	45.845	48.413	50.939	46.781	44.442	36.987	30.494	26.802	11.715	5.621	
Nüfus (Bitlis)	95.644	11.834	10.911	11.999	7.817	11.528	7.750	9.664	8.035	7.459	8.667	
Öğrenci Sayısı (Bitlis)	42.714	4.253	6.707	6.572	6.151	5.776	5.509	3.412	2.779	921	604	
Okullaşma (İzmir) %	73	114	94	101	91	91	80	67	57	25	12	
Okullaşma (Bitlis) %	45	36	61	55	79	50	71	35	35	12	07	

Kaynak: 1. DİE. 1985 Genel Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre İzmir İli İstatistikleri, (Ankara, 1987),

2. DİE. 1985 Genel Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre Bitlis İli İstatistikleri, (Ankara, 1987),

3. MECSB. Milli Eğitim Gençlik ve Spor İstatistikleri: 1985-1986, (Ankara 1986) dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

ilkokul çağ nüfusu olarak 7-12 ,ortaokul çağ nüfusu olarak 13-15, lise çağ nüfusu olarak 16-18, yükseköğretim çağ nüfusu olarak da 19-22 yaş nüfus esas alınmıştır. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ilkokul için 7-11, ortaokul için 12-14, lise için 15-17, yükseköğretim için 18-21 yaş esas alınmıştır. Bu ölçülere göre Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında 7-11 yaş kümesi nüfusun okullaşma oranı % 107.2 olarak bulunmuştur. Öte yandan Yükseköğretim Kurulu'nun, yükseköğretim çağ nüfusunu 20-24 olarak kabul ettiği bilinmektedir.

Türk Milli Eğitim Sistemindeki darboğazların doğru olarak ortaya konulabilmesi için, çağ nüfusu kavramının doğru belirlenmesi zorunluluğu bulunmaktadır.